

Watervogeltellingen in Nederland

Nieuwsbrief seizoen 2015/2016, nr. 5 januari 2016

Nederland is bij uitstek een land van wetlands en watervogels. Met watervogeltellingen worden objectieve gegevens verzameld over aantallen, verspreiding en de veranderingen daarin. Het landelijke project vindt plaats in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring en wordt ondersteund door het Ministerie van Economische Zaken, Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening en het Centraal Bureau voor de Statistiek. De landelijke coördinatie wordt verzorgd door Sovon Vogelonderzoek Nederland. De tellingen worden uitgevoerd door een groot aantal waarnemers van vogelwerkgroepen, behorende instanties, provincies en instituten. Er worden maandelijks tellingen uitgevoerd in monitoringgebieden (alle watervogelsoorten, in Rijkswateren en overige Vogelrichtlijngebieden), pleisterplaatsen (ganzen en zwanen) en in januari de Midwintertelling.

Beste mensen,

Nijmegen, 24 december 2015

Allereerst wens ik jullie een gezond en goed 2016! Het wil maar niet echt winteren. En dat is nog zacht uitgedrukt: deze decembermaand heeft een gemiddelde temperatuur die eigenlijk bij april past! Of het over drie weken ook nog zo is kan ik niet zeggen. Het is de afgelopen jaren meer dan eens voorgekomen dat precies rond de telling van januari een weeromslag plaatsvond (meestal dat het kouder werd). De afgelopen twee jaren bleef het echter zacht. We zullen het gaan zien!

Op 16 januari 2016 vindt een telling plaats van de monitoringgebieden en van ganzen en zwanen. Op dezelfde dag vindt ook een integrale Waddentelling plaats én de 50e editie van de jaarlijkse Midwintertelling. Een halve eeuw Midwintertelling dus! Een mooie aanleiding om eens in het verleden te duiken. Verderop in deze nieuwsbrief het verhaal van het begin. Het hoogwater in de Wadden (Harlingen; 71 cm) is niet om naar huis te schrijven en valt ook eens nog laat op de dag (14:04u). Hopelijk lukt het toch allemaal. Verder vindt op 9 januari 2016, starttijd 7:45u, uitloop 2-17 januari) de tweede slaapplaatstelling van ganzen en zwanen plaats.

De Midwintertelling maakt deel uit van een internationale telling om de overwinterende populaties in de hele flyway

**INTERNATIONAL
WATERBIRD CENSUS**

LET'S MAKE IT COUNT

van IJsland tot Kirgizië en van Noord-Noorwegen tot zuidelijk Afrika in kaart te brengen. Dankzij de grote landelijke teldekking vormt de Midwintertelling een belangrijke aanvulling op de maandelijkse tellingen om de verspreiding en aantallen van algemene en verspreid voorkomende

soorten zoals Wilde Eend, Aalscholver Waterhoen en Stormmeeuw vast te leggen. Tellers van gebieden waar maandelijks alle watervogels worden geteld doen automatisch mee met de midwintertelling. Ganzen- en zwanentellers kunnen meedoen door in hun vaste telgebieden ook de aantallen van alle watervogels te tellen. We verzoeken jullie (dit is helaas wat omslachtig) om uw ganzen-/zwanengegevens (gebruikelijk als ganzen en zwanentelling), en de resultaten van de Midwintertelling (alle watervogelsoorten, inclusief ganzen en zwanen) apart (dus als twee tellingen van hetzelfde gebied) in te voeren of op te sturen. Laat s.v.p. even weten aan de regiocoördinator van de Midwintertelling (zie voor e-mail/telefoon de achterzijde van deze nieuwsbrief), wanneer u ook wilt midwintertellen of claim de gebieden via: <http://portal.sovon.nl/portal/vacant/map/1>.

Ik herhaal de oproep uit de vorige nieuwsbrief om, namens de Duck Specialist Group van Wetlands International, de geslachtsverhouding bij Tafeleenden vast te leggen (bij grote groepen is een steekproef voldoende) en aan ons door te geven. Samen met mensen van waarneming.nl willen we later daar iets over gaan schrijven. In ons systeem kun je via de stippeninvoer gemakkelijk het aantal mannetjes en vrouwtjes invoeren door op de blauwe 'D' te klikken (per geslacht s.v.p. een regel gebruiken). In de laatste Sovon Nieuws (<https://www.sovon.nl/sovon-nieuws>) kun je hier uitgebreider over lezen (ook uitleg over de invoer). Wij sturen de resultaten door naar WI. Veel meer informatie en verdere achtergrond kun je hier nalezen: <http://www.ducksg.org/activities/compoach/>

Veel leesplezier met deze nieuwsbrief.

Ik wens iedereen een fijne telling!

Menno Hornman

Nederland (binnenland):	Waddengebied:	
16 januari monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling	16 januari integrale telling (14.04 - HW 71)	
Volgende telling	(tussen haakjes tijdstip hoog water & cm verhoging)	
13 februari monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling	2016	13 feb steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (13:20 - 83)
12 maart monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling		12 mrt steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (12:26 - 89)
16 april monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling		9 april steekproeftelling, telling Brand- en Rotgans (12:27 - 90)
7 mei telling Brand- en Rotgans		7 mei telling Brand- en Rotgans (11:10 - 91)
14 mei selectie van monitoringgebieden		21 mei integrale telling (10:24 - 90)
18 juni selectie van monitoringgebieden		11 juni steekproeftelling (14:44 - 100)
NB. Bij voorkeur niet van de teldatum afwijken, echter bij slecht weer of andere overmacht kunnen tellingen nog één dag voor tot twee dagen na de teldatum worden uitgevoerd.		

Ganzen- en zwanendag 23 januari 2016

De Sovon Ganzen en Zwanenwerkgroep en Sovon Vogelonderzoek Nederland organiseren op zaterdag 23 januari 2016 een speciale themadag 'ganzen- en zwanen'. Iedereen die geïnteresseerd is in deze soorten is van harte welkom; de toegang is gratis. Centraal staan tellingen van ganzen en zwanen, het aflezen van ringen en halsbanden en resultaten van recent onderzoek of langjarige studies. Plaats van handeling: Hotel Haarhus, tegenover het NS Station in Arnhem (adres: Stationsplein 1). Zaal open: 10:00, start programma 10:25.

Programma – sprekers en titel presentatie

10:25	Opening door Dirk Tanger (voorzitter Sovon Ganzen- en Zwanenwerkgroep) & Menno Hornman (coördinator watervogeltellingen Sovon)
10:30	Kees Koffijberg & Menno Hornman Tussen tellingen en beleid: actuele ontwikkelingen bij voorkomen en beleid voor ganzen en zwanen in Nederland
10:55	Wim Tijssen 20 jaar Bewick's 'swanholidays': van swan pipes tot Engelse zwanenfolklore en onderzoek
11:20	Jan Beekman & Jeroen Nienhuis Knobbelzwanen en bestrijding landbouwschade, hoe verhoudt zich dat tot reële populatieontwikkeling? Een Groninger case study
11:50	Koffiepauze
12:15	Berend Voslamber Demonstratie nieuwe versie geese.org
12:35	Ralph Buij, Fred Cottaar & Kees Koffijberg Sterke afname van Kleine Rietganzen in Friesland: mais of Brandganzen in het spel?
13:00	Lunchpauze (broodjes en soep verkrijgbaar)
14:00	Thomas Lameris Tussenlandingen of een directe vlucht - Voorjaarsmigratie van de Brandgans in een opwarmend klimaat
14:30	Gerard Ouweneel Tussen de Zweedse fjäll en Nederlandse Natura 2000 gebieden: Dwergganzen op de voet gevolgd
14:55	Theepauze
15:15	Jan Beekman & Berend Voslamber Recente toename van Kleine zwanen in de Grieks-Turkse Evros-delta: een mogelijke shift in de trekroute?
15:30	Einde bijeenkomst

Dit programma is ook als pdf op te halen via www.sovon.nl, kijk op de startpagina onder 'agenda' > 'actueel'. Voor nadere informatie: Dirk Tanger (dtanger@xs4all.nl) of Kees Koffijberg (024-7410463, kees.koffijberg@sovon.nl).

Kees Koffijberg

50 jaar midwintertellen

In 1937 werd vanwege bezorgdheid over de negatieve ontwikkeling van sommige populaties overwinterende watervogels de International Waterfowl Inquiry opgericht. Deze ging in 1954 over in het International Waterfowl Research Bureau (IWRB). Het IWRB heet inmiddels, na een fusie in 1995 met hun Amerikaanse en Aziatische evenknieën, Wetlands International. Om eventuele veranderingen te kunnen vastleggen moest er een systematische aanpak komen om het aantal vogels te bepalen zo had men bedacht. In 1939 waren de eerste systematische watervogeltellingen een feit toen er werd gestart in 15-20 gebieden rond London, Bristol en Birmingham. Na de Tweede Wereldoorlog kwam er in 1948 een herstart met een meer landelijke opzet. Rond diezelfde tijd werden ook systematische tellingen opgestart in Duitsland, Zwitserland én Nederland. Bij ons werd in 1947 gestart met een aantal proeftellingen. Er staat hier nog steeds een doos met 25 telformulieren uit dat jaar!

Ieder land organiseerde de tellingen op hun eigen manier, tot 1966, toen het IWRB een Duck Research Group opstartte om het bestaande werk beter op elkaar af te stemmen en de tellingen verder uit te breiden naar andere landen. Zo werd in het weekend van 14 en 15 januari 1967 de eerste (gecoördineerde) internationale Midwintertelling georganiseerd. Dat jaar deden al 19 landen mee - waaronder (naast de al eerder genoemde

landen) Noorwegen, Zweden, Estland, Oost- en West-Duitsland, Hongarije, Griekenland, Turkije en Tunesië - en werden ruim 3000 gebieden geteld. Dat aantal steeg tot rond de 5000 in de jaren zeventig en begin jaren tachtig. Inmiddels is de telling uitgebreid naar andere flyways /continenten en wordt er in meer dan 100 landen in ruim 25.000 gebieden door zo'n 15.000 mensen jaarlijks geteld!

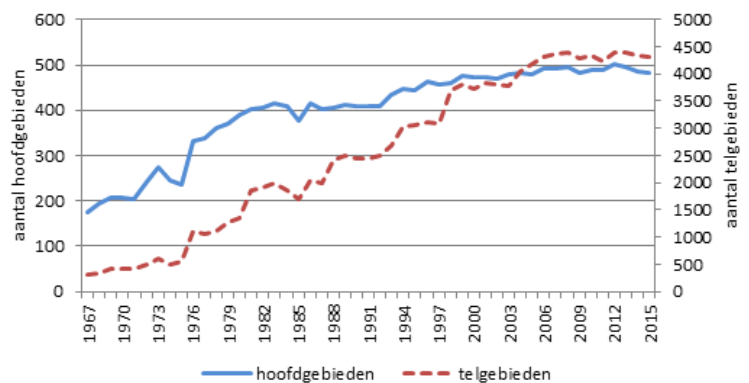
Maar nog even terug naar die eerste internationaal gecoördineerde telling van 1967. Hoewel er dus al vóór die tijd werd geteld, was het aantal gebieden waar werd geteld beperkt. De midwintertelling zorgde echter voor een ruime verdubbeling van dat aantal. In figuur 1 zien we de ontwikkeling van het aantal getelde gebieden vanaf 1967 op basis van de huidige gebiedsindeling. Omdat de gebiedsindeling steeds meer is verfijnd werd er ook steeds meer in kleinere eenheden geteld. Daarom is de ontwikkeling van getelde gebieden niet eenduidig aan te geven. Het aantal getelde hoofdgebieden (grotere eenheden) is een goede indicatie voor de ontwikkeling van de landelijke teldekking. Het aantal telgebieden geeft door opsplitsing een iets te positief beeld maar is wel indicatief voor wat er tegenwoordig wordt geteld. Hoe dan ook was de teldekking in 1967 vanzelfsprekend een stuk minder dan nu. Zo werden toen flinke delen van de Waddenzee niet geteld, maar was bijvoorbeeld de IJsselmeerkust verrassend goed gedekt. Men moet ook

bedenken dat de toenmalige telling alleen op eenden, ganzen en Meerkoeten was gericht. Steltlopers en andere groepen werden niet systematisch meegenomen. De eerste telling leverde grofweg 650.000 vogels op, hoewel er mogelijk nog wat dubbele aantallen in zitten. Wilde Eend was met zo'n 200.000 exemplaren de talrijkste soort, gevolgd door Meerkoet (60.000) en Kolgans (55.000). Kuifeend, Brandgans en Smient waren allen ook goed voor zo'n 40-50.000 vogels.

Het contrast met de laatste telling van 2015 is groot. De teldekking is zoals gezegd tegenwoordig vele malen groter en het aantal tellers - bijna allemaal vrijwilligers! - is gestegen tot ruim 1600. In 2015 werden (in een wederom vrij zachte winter) 5,5 miljoen watervogels geteld. In de top drie van 2015 zien we de soorten die ook al bij de eerste telling in de top zes stonden (maar wel met iets andere aantallen): Kolgans (759.000), Smient (648.000) en Brandgans (589.000). Van de Wilde Eend werden in 2015 314.000 vogels geteld, niet eens zo gek veel meer dan in 1967. Voor een veel uitgebreider verslag

van de telling van 2015 verwijs ik jullie naar het artikel in de meest recente Sovon Nieuws (nr 4, 2015): <https://www.sovon.nl/sovonnieuws>.

Menno Hornman

Figuur 1. Jaarlijks aantal getelde hoofd- (grotere eenheden; linker verticale as) en telgebieden (rechter verticale as) sinds 1967 bij de Midwintertelling.

Slaapplaatsen: na Grote Zilverreigers de ganzen en zwanen

Grote Zilverreiger

Op het moment van schrijven net voor de kerst zijn van bijna 150 slaapplaatsen van de Grote Zilverreiger de resultaten ingevoerd. De telperiode loopt nog een paar dagen door dus het is een voorlopige indruk. Bijna 3700 vogels zijn geteld en dat lijkt vergelijkbaar of uiteindelijk net iets hoger dan de aantallen in oktober. In vergelijking met vorig jaar zijn de aantallen duidelijk lager. In Friesland en Noordwest-Overijssel zijn de aantallen momenteel duidelijk lager. Daarentegen werden er juist flinke aantallen gezien in de Onlanden Gr (176 exemplaren), bij Meerkerk ZH (132) en in de Reeuwijkse Plassen (121). In Friesland zijn er lokaal ook deze winter wel weer veel veldmuizen, dus het wordt spannend hoe het daar verder gaat.

Ganzen & zwanen

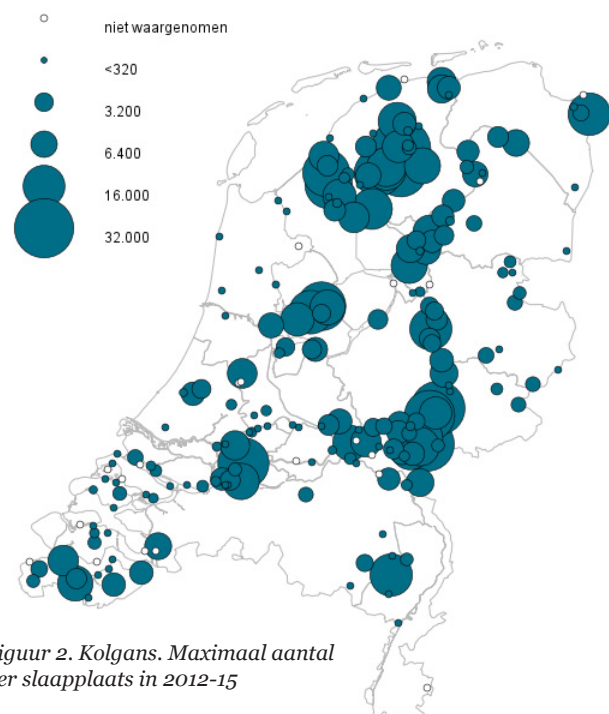
December is uitzonderlijk zacht tot nu toe en stevent af op een warmterecord. De verwachting voor begin van 2016 wijzen niet op enig invloed van koning winter. Hierdoor verblijven tot nu toe relatief veel arctische ganzen en zwanen ten oosten van ons land. In november heeft een telgroep van de Vogel- en Natuurwacht Flevoland de Oostvaardersplassen (OVP) weer voor hun rekening genomen. Op verschillende telpunten rondom de OVP zijn de uitvliegende en de achterblijvende ganzen en zwanen door hen geteld. Na de telling werden de resultaten uitgewisseld en besproken onder het genot van koffie en koek in het beheergebouw van Staatsbosbeheer. Tijdens de novembertelling werden 'slechts' ruim 20.000 ganzen geteld. Het ging vooral om Brand- (driekwart van totaal) en Kolgans waarbij de 'Brandjes' in het gebied bleven om te foerageren. Door het zachte weer is er blijkbaar nog genoeg gras in het gebied. Vorig jaar vlogen veel vogels uit over het Markermeer naar grasland in Noord-Holland.

Aankomende telling: 9 januari (2-17 januari), nieuwe tellers welkom!

Doorgaans is januari de maand met de hoogste aantallen ganzen en zwanen (Kolgans, Toendrarietgans, Brandgans en Kleine Zwaan). Een slaapplaatstelling kan het beste worden gedaan in de ochtend van een uur voor zonsopkomst tot maximaal een uur erna. Figuur 2 geeft een mooi overzicht van de doorgegeven aantallen van de

Kolgans, maar ook van de gebieden waar nog deelname welkom is. Kijk op de vacante gebieden <http://portal.sovon.nl/portal/vacant/map/14> waar we nog tellers voor zoeken. Het uitvliegen van de slaapplaats van ganzen is vaak een spectaculair fenomeen. Zoek maar eens op YouTube op 'slaapplaats ganzen' waarop dat is te zien. Voor vragen kun je terecht bij Olaf.

Olaf Klaassen & Jan Schoppers

Figuur 2. Kolgans. Maximaal aantal per slaapplaats in 2012-15

Resterende teldata van slaapplaatstellingen in seizoen 2015/16

Datum	Starttijd	Type telling
9 jan	07.45	Slaapplaatstelling ganzen, zwanen
6 feb	16.35	Slaapplaatstelling Wulp
20 feb	17.00	Slaapplaatstelling Grote Zilverreiger, Aalscholver
19 mrt	17.50	Slaapplaatstelling Scholekster, Kempmaan, Grutto
9 apr	19.30	Slaapplaatstelling Scholekster, Kempmaan, Grutto

Wadden: korte terugblik op integrale tellingen september en november

Met een stevige tot harde zuidwester, een flink verhoogd tij en fikse buien viel de novembertelling bijna letterlijk in het water. Platen als Hengst, Richel, Blauwe Balgen Engelsmanplaat ging kopje onder, Griend werd om veiligheidsredenen niet bezocht en veel kwelders op de grote eilanden en langs de kust verdwenen ook grotendeels onder water. Vergelijkbare omstandigheden waren in januari nog reden geweest de integrale uit te stellen, wat ook nu overwogen is. Toch waren de voorspelling minder alarmerend dan toen, waardoor we er vanaf zagen.

Toch dreunen dit soort omstandigheden door in de eindtotalen, die voor veel soorten beduidend lager liggen dat gemiddeld. Dat verschilt per soort. Voor Scholekster, Rosse Grutto, Wulp en Kanoet bedragen de aantallen maar de helft van wat we normaliter in de Nederlandse Waddenzee tellen in november. Bij soorten als Bonte Strandloper en Tureluur kwamen de aantallen redelijk overeen met gemiddelde waarden voor november. Des te opvallender soorten die juist talrijker leken te zijn, zoals Kluut, Kokmeeuw en in mindere mate Bergeend, Slobeend en Kievit. Het aantal van ruim 16.200 Kluten komt vrijwel geheel op het conto van de Friese Waddenkust en is het grootst getelde novembertelling in de afgelopen 20 jaar (gem. 8100). Hetzelfde is het geval bij de Kokmeeuw, waarvan tenminste 37.500 werden geteld, waarvan een derde deel langs de Friese Waddenkust zat.

Zowel Kluut als Kokmeeuw zijn hier talrijke (na) zomersoorten, wat wellicht ook wel wat duidt op de zachte omstandigheden waar we tot nu toe mee te maken hebben in dit winterseizoen. De aantallen van Bergeend (69.300), Slobeend (2300) en Kievit (29.400) zijn niet uitzonderlijk, maar liggen iets boven gemiddelde waarden. In navolging van de laatste zeven novembertellingen werden ook nog meerdere Lepelaars

gezien (10, alle langs de Groninger noordkust). Ondanks de omstandigheden kwamen er nog wel wat 'krenten' op papier zoals Witbuikrotgans (Vlieland en Terschelling beide 1), Zwarte Rotgans (2 op Wieringen), Roodhalsgans (4 op Terschelling), 35 Blauwe Kiekendieven (Friese kust 9, Groninger noordkust en Texel 5), 5 Ruigpootbuizerds (Groninger noordkust 3) en 13 Velduilen (Friese kust 6, Groninger noordkust 5). Aan 'kwelderzangertjes' werden 152 Strandleuweriken geteld (Friese kust 58, Groninger noordkust 57), 960 Fraters (Groninger noordkust 726), en 164 Sneeuwgorzen (Friese kust 77).

Als we nog even kort terugkijken naar de integrale septembertelling, tot nu toe in de nieuwsbrieven buiten schot gebleven, dan vallen opnieuw de lage aantallen Scholeksters (103.000 tegenover gem. 165.000 in de afgelopen 20 jaar) en Wulpen (96.300 t.o. gem. 131.000) op, terwijl Kanoet (134.000 t.o. gem. 96.000) en Rosse Grutto (91.000 t.o. gem. 63.300) relatief talrijk waren. Vooral Richel (45.000), Rottumeroog (41.200) en Griend (36.000) herbergden veel Kanoeten, terwijl Rosse Grutto's vooral te vinden waren op Vlieland (53.100) en daarnaast ook Rottumeroog (12.255), Griend (6990) en de Richel (6500). Opvallend is het aantal Grote Zilverreigers in het Waddengebied dat ieder jaar in september groter lijkt te zijn. Er werden maar liefst 160 individuen geteld, waarvan 127 langs de Groninger noord- en oostkust. Langs de Groninger noordkust werd ook een Zwarte Ooievaar gezien en op de oostkust een Grauwe Kiekendief. Op Vlieland was een Steppekiekendief aanwezig, op Terschelling een Roodpootvalk. Slechtvalken waren relatief talrijk (ruim 60), waarvan de meeste langs de Friese en Groninger kusten (beide 12). Op naar de 50e (zoute) Midwinter.

Romke Kleefstra

Watervogeltellingen	(Alle coördinatoren zijn telefonisch te bereiken via 024-7 410 410)
• projectcoördinatie	Menno Hornman (menno.hornman@sovon.nl)
• formulieren etc.	Michel Klemann (michel.klemann@sovon.nl)

Coördinatie Slaapplaatstellingen: Olaf Klaassen (olaf.klaassen@sovon.nl)

Wie coördineert wat: regiocoördinatie

De eerstgenoemde persoon coördineert de maandelijkse tellingen, voor de midwintertelling is er soms een aparte coördinator.

(ZO) Zoute Delta	Mervyn Roos (06-12 21 81 34, mervyn.roos@rws.nl)
(NH) Noord-Holland	Michel Klemann (024-7 410 410, michel.klemann@sovon.nl)
(ZH) Zuid-Holland	Jan-Willem Vergeer (024-7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
(ZL) Zeeland	Jan-Willem Vergeer (024 7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
(FR) Friesland	Romke Kleefstra (06-10 64 66 40 romke.kleefstra@sovon.nl)
(GR) Groningen	Kees Koffijberg (024-7 410 410, kees.koffijberg@t-online.de), <i>Midwintertelling</i> VACANT
(DR) Drenthe	Harold Steendam (0592-273845, harold_steendam@hotmail.com)
(FL) Flevoland	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(OV) Overijssel	Symen Deuzeman (024-7 410 410, symen.deuzeman@sovon.nl)
(GL) Gelderland	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(UT) Utrecht	Michel Klemann (024-7 410 410, michel.klemann@sovon.nl)
(NB) Noord-Brabant	Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl)
(Li) Limburg	Ton Cuijpers (0475-551579, a_cuijpers@hetnet.nl)
(WG) Waddengebied	Romke Kleefstra (06-10 64 66 40 romke.kleefstra@sovon.nl)
(RG) Grote Rivieren	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)

Informatie over coördinatie in (IJ) IJsselmeergebied, (RM) Randmeren, (BR) Beneden Rivieren, (NZ) Noordzee via Sovon Menno Hornman (024-7 410 410, menno.hornman@sovon.nl)

Deze nieuwsbrief wordt toegezonden aan tellers en/of coördinatoren. De resultaten van de komende telling a.u.b. zo spoedig mogelijk naar Sovon Vogelonderzoek Nederland, Antwoordnummer 98189, 6500 VA Nijmegen sturen. Vergeet niet de gebiedscodes in te vullen. Een postzegel is niet nodig!!

Nb! In deze nieuwsbrieven genoemde aantallen zijn voorlopig en vaak nog onvolledig! Ze zijn dus niet geschikt voor verder gebruik.